

הקדמה בענין כסוי הדם - עוד עיין בדף פג

חולין פד

משה שווערד

הקדמה בענין כסוי הדם

1. ספר ויקרא פרק יז

- (יא) כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר:
(יב) על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוכם לא יאכל דם:
(יג) ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר:
(יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת:

2. ספר החינוך - מצוה קפז

משרשי המצוה, לפי שהנפש תלויה בדם, כמו שאמרנו באיסור דם ולכן ראוי לנו לכסות הנפש ולהסתירו מעין רואיו טרם נאכל הבשר, כי גם בזה נקנה קצת אכזריות בנפשינו, לאכול הבשר והנפש נשפך לפנינו. ובבהמות לא נצטוינו כך לפי שדם הבהמה ניתן לקרבן לכפרה על נפשתינו ואי אפשר לכסותו, ואחר שכן לא רצתה התורה לחלק לנו בין מוקדשין לחולין. ואם גם במין העופות יש מהן קרב לגבי מזבח, מועט הוא, ולדבר מועט לא תחוש התורה לעולם, ומפני כן חייכתנו בכיסוי דם העופות בכולן:

3. רשב"ם על ויקרא פרק יז פסוק יג

(יג) וכסה בעפר - כי אז לא יהא ראוי לאכילה:

4. בעל הטורים על ויקרא פרק יז פסוק יג

(יג) ושפך את דמו וכסהו בעפר - דם חיה ועוף טוענין כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח, שלא תהא מדת הדין מקטרגת איך דם יאכל דם, לכך צוהו לכסותו:

5. כלי יקר על ויקרא פרק יז פסוק יג

כי יצוד ציד חיה או עוף וגו'. עיקר טעם הכסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לידי אכילת דם, אבל בבהמות אין צורך בהיכר זה כי כבר הוא מזורז ועומד במה שרואה שניתן הדם על המזבח כמ"ש ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם. ואין הפירוש שזה עיקר הטעם לאיסור הדם דא"כ למה אסר דם חיה ועוף אלא עיקר טעם האיסור הוא שלא יאכל הנפש עם הבשר, ונתן מופת על שהנפש כלול תוך הדם שהרי נתתיו על המזבח לכפר על נפשתיכם וכפרה זו ודאי נפש תמורת נפש ומזה תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף, אך הכסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו אבל בדם בהמה אינו צריך היכר כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש, ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר ע"כ צוה לעשות היכר במקצתו על ידי כסוי. ואע"פ שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח מ"מ בטלים המה במיעוטם כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות:
ד"א לפי שבשר חיה ועוף אינן בנמצא, והם מחוסרי צידה ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי ...

6. רמב"ן על דברים פרק יב פסוק כב

... כי במדבר בעת שהיו כל בקרם וצאנם שלמים היה הבשר אסור עד שיזרוק הדם על המזבח כי כן הדין בקרבנות, והנה הדם בהם מעכב אכילת הבשר, וצוה מן הצבי והאיל בעבור שאינם קרבים שנכסה את דמם בעפר, וכן מן העוף בעבור שאין העוף קרב לשלמים ...

אבל נראה לי כי הזכיר בה חיזוק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים, כי היו זובחים את זבחייהם לשעירים תמיד כמו שכתוב (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם, וכתוב (להלן לב יז) יזבחו לשדים לא אלוה, והיתה העבודה התיא באכילה מן הדם, כי היו מקבצים הדם לשדים והם אוכלים עליו וממנו, כאלו הם קרואים לשדים לאכול על שולחן השדים ההם ומתחברים עמהם, וכבר הוזכר זה בספר מורה הנבוכים (ג מו) ולא שיהיה זה עיקר טעם איסור הדם, כי הכתוב מפרש טעמו כי הדם הוא הנפש, כאשר בסדר אחרי מות (ויקרא יז יא), אבל מזה היו שטופים בו ורודפיין אחריו מאד והנה היו מתנבאים בו ומגידיים עתידות ולכך בא הכתוב והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד ובה האות והמופת אל יפתה לבבו, אבל יחזיק בתומתו ובאמונת ה' ואל יאכל מן הדם בשום ענין, ואל יכסה המעשה ההוא, מדבריהם לא יירא ומפניהם לא יחת כי הבל המה מעשה תעותיים הזהיר בכאן כענין המוזהר בנביא השקר מפני הטעותיו:

<p>משנה כסוי הדם כו', ונוהג בחיה ובעוף. כתב בכל בו (סי' קח) למה זכו חיה לכסות דמן יותר מבהמות, לפי שכשהפילה רבקה את עצמה מעל הגמל כשראתה את יצחק נשרו בתולותיה, והיה יצחק חושד לאליעזר שבא עליה, וסיפר לו כל הענין שנא' (חיי שרה כד-סו) "ויספר העבד ליצחק", והביאו אל המקום שנפלה והראה לו דם הבתולים, כי</p>	<p>באתה ושמרה אותו שלא ילקוהו הכלבים ושאר חיות השדה, ואית דאמרי אריה היה שבא ושמר אותו, ולכן זכתה כל חיה הנאכלת לכסות דמה, (ועוף נמי זכה לפי שלמד לקץ לקבור הכל אחיו כמו שפירש בתנחומא (בראשית פ"י).</p>
--	---

8. הרא"ש על חולין פרק ששי - סימן ו

כתב בעל הלכות שמכסה תחלה ואח"כ מברך. ואע"ג דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. הני מילי בתחלת המצוה. אבל זו סיום מצוה היא ובאמצע מצוה אינו ראוי לברך. הילכך מברך על השחיטה קודם התחלת המצוה. ועל כסוי אחר גמר המצוה. והעולם לא נהגו כך משום דחשיבי כסוי מצוה בפני עצמה:

9. רמב"ן על חולין דף פו/ב

ובהלכות גדולות ובתר דמכסי מיחייב לברוכי אשר קדשנו במצוותיו וצונו על כסוי הדם, ותמהני מאי שנא מכל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן, ואפשר מפני שהיא מצוה תלויה בשחיטה שאם שחט שחיטה שאינה ראויה פטור מלכסות וכבר התחיל בה, ואינו עובר לעשייתה, לפיכך תקנוה לאחר כיסוי שהכשר מצוה הוא, ומש"ה נמי תקינו בה על ולא תקנו לכסות, אע"פ שמששחט לא סגי דלא מכסי:

10. שו"ע יורה דעה - סימן כח

(ב) חייב לברך קודם שיכסה: אשר קדשנו במצוותיו וצונו על כיסוי דם בעפר: הגה - מי ששחט פעם הראשון, מברך שהחיינו על הכיסוי אבל לא על השחיטה...:

11. שו"ע יורה דעה - סימן יט

(ד) צריך ליזהר מלדבר בין ברכה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה; ואם דבר, צריך לברך פעם אחרת. (אבל מותר לדבר בין השחיטה לכיסוי, ומ"מ טוב שלא לדבר) (ת"ה אשירי תא"ו נט"ו):

12. ספר טורי זהב על יו"ד - סימן יט

(ה) בין השחיטה לכיסוי. דס"ל כיסוי הוא מצוה בפני עצמה אלא די"א דהכיסוי הוא גמר השחיטה ע"כ כתב רמ"א דטוב ליזהר שלא לדבר כיון שהוא באמצע המצוה אע"פ שאם דבר א"צ לברך שנית גם בתוך השחיטה עצמה מ"מ לכתחלה נכון ליזהר בכך:

חולין פד

13. ספר חתם סופר על מסכת חולין דף פד/א

צריכין אנו לחוש לדברי הזקן. י"ל עפ"י מ"ש רמב"ם בפ"ה המשנה ספ"ק דברכות אמתניתין דאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה וז"ל כי לא היה בן שבעים אלא צעיר לימים היה והיה מרבה לשנות וללמוד ולקרנות יום ולילה עד אשר תשש כחו ונזרקה בו שיבה עכ"ל, והיינו דאמר רב צריכין אנו לחוש לדברי הזקן ראב"ע שנזדקן מרוב חולשה ואפ"ה אמר שמי שאין לו מאה מנה לא ישפתו לו קדירה בכל יום ור' יוחנן פליג דוקא משפחת בריאים אבל כגון אנו היינו ר' יוחנן שאמר מעלות ומורדות שבטברי' הם הזקיננו ע"כ מי שיש לו פרוטה מריצה לחנוני:

14. ספר בניהו בן יהוידע על חולין דף פד/א

צריכין אנו לחוש לדברי זקן. נ"ל בס"ד קראו בשם זקן מלבד כי זקן הוא כינוי לחכם שהוא נטריקון זה קנה חכמה, הנה הוא נתכוון להרבות שבחו בשם זה להורות על הנס שנעשה לו מן השמים בענין הזקנה שהיה בן י"ח כשמינו אותו לנשיא ונתחווירו שערות זקנו, וכמו שאמר הוא על עצמו הריני כבן שבעים שנה [ברכות פרק א']:

15. מהרש"א על חולין דף פד/א

מגז כבשים כו'. ... ומסיים תן חיים לנערותיך דבימי נערות תרגיל ולמוד עצמך ליתן חיים לנפשך דהיינו רק לקיום הנפש ולא תבקש מותרות ועוד יפורש לקמן וק"ל:

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

ואינך אימת מערב לשבת לערב שבת. כתב הרמב"ם (דעות פ"ה ה"י) דיו לבריא לאכול בשר מע"ש לע"ש. והיינו בליל שבת וכדאיאת במס' כתובות (סב:) עונת ת"ח מע"ש לע"ש, ופסק הרמב"ם (אישות פי"ד ה"א) ודרך ת"ח לשמש מטתן מליל שבת ללילי שבת.

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

כגון אנו לורין ואוכלין. כתב ביש"ש דמ"מ לא יאכל אלא כדי חיזוק הגוף ולא יסגף עצמו כלל, אבל מ"מ אל יעדן עצמו בתפנוקים, זהו מה שדרש רב עזרא כו' לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וכו'. [וכתב הרמב"ם (א"ת פ"ג הי"ב) אין דברי תורה מחקיימין כמי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה וכו'. ועי' בתוס' במס' כתובות (קד. ד"ה לא נהניתי) שהביאו בשם המדרש דעד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. ועי' בחינוך כמצות אהבת השם (מצוה תיח) שכתב, ועובר על זה וקובע מחשבותיו בענינים הגשמיים ובהכלי העולם שלא לשם שמים רק להתענג בהם בלבד וכו' ביטל עשה זו של אהבת השם ועונשו גדול.] ועי' ברמב"ם

יותר ממה שהיה רגיל. אבל עי' בתרדים (פרק ס"ה) שכתב בשם האר"י וזללה"ה דכל מה שתמצא בדברי הראשונים תוכחות על עוון סגופים ויסורים קשים שלג וחבולים והפסקות עינויים, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה, אבל מי שתורתו אומנתו ויודע דעת ויראת ה' זאת היא תקנתו לא יחלש ולא יבטל מלימודו, אך יום אחד מן השבוע יתרחק מן בני אדם ויתבודד בינו לבין קונו ותתקשר מחשבתו בו כאלו כבר עומד לפניו ביום הדין, וידבר לא יתברך רכות כאשר ידבר העבד אל רבו והבן עם אביו עכ"ל והביאו

18. תוספות רא"ש על חולין דף פד/ב

הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה. והא דאמרינן בפרק מקום שנהגו דהעוסק בבהמה דקה אינו רואה סימן ברכה לעולם אומר ר"ת דהיינו בישוב ומשום עין הרע דנפיש פחזייהו כקנקנים דהתם והכא בחורשין (תרגום יער חורשא) שלא שליט בהו עינא:

19. מהרש"א על חולין דף פד/ב

ורוצה לאבדן כו'. עיין פרש"י ועי"ל כמשמעו כגון שהוא עושר ואינו רוצה שיתערבו בתוך מעותיו כי ירא פן יבא זה ויאבד את זה כדאמרי' בכתובות בבת נקדימון וק"ל:

20. ספר בניהו בן יהוידע על חולין דף פד/ב

שם ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו. קשא זה היותר מהיכן יביאנו, וכי יגזול ויביא להם, ואם תאמר ילוה מאחרים, הנה הלוה מאחר ויודע שאין יכול לפרוע לו עליו נאמר [תהלים ל"ז כ"א] לזה רשע ולא ישלם. ונ"ל בס"ד הכונה שאם הוא משער שכר מלאכתו שמונים דינר בחודש, או שיש לו שכר קצוב שמונים דינר בחודש, והוא צריך לו בשביל אכילה של בשר בכל יום ארבעים דנרים, ובשביל שתיה עשרים דנרים, ובשביל מלבושים הכרחים עשרים, ונמצא שלא נשאר בידו מעות יתרים כדי לכבד בהם אשתו ובניו במלבושים יקרים, לכך בא בעל המאמר לומר יאכל וישתה פחות ממה שיש לו, שלא יוציא ששים דנרים בשביל אכילה ושתייה אלא יפחות מזה, דהיינו שלא יאכל בשר אלא שני לילות בשבוע, ושני לילות דגים, ושני לילות ירק, ובה יוציא לאכילה ושתייה חמשים דנרים וישאר בידו עשרה דנרים, יכבד בהם אשתו ובניו במלבושים לעשות להם מלבושים יקרים, ונמצא הוא מכבד אשתו ובניו ממה שמקמץ מיניה וביה, ועל זה מביא הכתוב טוב איש חונן ומלוה, והיינו חונן דרך חנינה לעשות

מותרות, וזה היתרון מלוח או מדיליה ע"י שיכלכל דבריו במשפט שלא יאכל בשר כל לילה, אלא שני לילות בשבוע בשר ושני לילות דגים, ושני לילות ירק:

21. ספר בניהו בן יהוידע על חולין דף פד/ב

שם והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. הא דנקיט לשון זה ולא אמר תלוי בהקב"ה. נ"ל בס"ד על פי מ"ש במפרשים ז"ל בביאור ברוך שאמר והיה העולם ברוך גוזר ומקיים, ברוך מרחם על הארץ. כי בתחלה ברא העולם במחשבה בלבד ושלטה מדת הדין, לכך כתיב בראשית זו המחשבה ברא אלקים את השמים וכו' זכר שם אלקים שהוא דין, ואח"כ בראו באמירה, דכתיב ויאמר ויאמר במעשה בראשית, בזה גברו הרחמים בעולם, ולכך נאמר [בראשית ב' ד'] ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים שזכר שם הדחמים קודם שם הדין ולכן כיון שאמר והיה העולם לכך מרחם על הארץ, עכ"ד, ולזה אמר שיכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו וזהו ממידת הרחמנות הגדולה יען כי הם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם אמר דייקא, שבזה רצה להגביר מדת הרחמנות בעולם, והאדם צריך ללמוד ממידת הבורא יתברך, וכמו שאמרו רז"ל [סוטה י"ד]. על פסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו [דברים י"ג ה'] מה הוא רחום אף אתה וכו'.

22. רמב"ן על חולין דף פד/ב

הא דדרש רב עינא בשוחט לחולה בשבת שחייב לכסות ושקלי וטרו בה טובא. קשה לי והא שבת עשה ול"ת הוא ואין עשה דכסוי דוחה אותן וכש"כ דעשה שיש בו כרת הוא, ועוד דדחי' דילמא דעבר ושחט ואי עשה ראוי לדחות שבת הוא מה לי שחט בהיתר או באיסור הא איתיה לעשה בתרוייהו, ורש"י ז"ל כתב דכיון שניתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו היא נדחית לכל מצותיה, וגם זה תימה וכי נעבור על השבת בזדון מדין מתוך זה, ואפי' בשוחט ביו"ט דברשות אין כסוי הדם דוחה אותו לעבור על עשה ועל לא תעשה שבי"ט כדאיתא בפ"ק דביצה (ח' ב'), אלא נראה דהכא בשהיה לו דקר נעוץ או עפר שאינו מוכן ולעבור על דבריהם קאמר לומר כשם שמודים ב"ש וב"ה בי"ט שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה כך מודים בשבת דכיון ששחט בהיתר יחפור בדקר ויכסה, ואע"ג דקעביד גומא כדר' אבא דאמר בחופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה, שבת כיו"ט דהא תרוייהו בהיתירא שחיט, וכי עבר ושחט לא שרינן ליה כיסוי אפי' באיסורא דרבנן כדי שלא יראה כעושה מצוה אלא כעובר, וק"ו דר' יוסי בדרבנן הוא דכוי אפילו בדקר נעוץ אין מכסין דמו ביו"ט, תדע דקא מייתי לה תקיעת שופר בגבולין יוכיח שאין ודאן דוחה שבת והיינו גזרה דרבנן, ודאורייתא מדרבנן לא דרשינן ק"ו כדאיתא בפסחים:

23. ריטב"א על מסכת חולין דף פד/ב

דרש רב עינא אפתחא דבי ריש גלותא השוחט לחולה שיש בו סכנה בשבת חייב לכסותו. פי' רש"י ז"ל דכיון דנתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו מפני פקוח נפש. נדחית לכל מצותו עכ"ל. ונראה מפשט דבריו דנדחית לגמרי אפילו באיסור תורה כשחיטה כגון שצריך לכתוש עפר דאיכא משום טוהן. אך קשה עד מאוד דאי משום מצות כיסוי לא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה די"ט כדאיתא בפ"ק דביצה וכ"ש עשה ולא תעשה דשבת שיש בו כרת ואין בו משום פקוח נפש כיון שאין ביה צורך לחולה דכיסוי אינו מעכב בשחיטה לאכילה למה דוחין שבת שלא לצורך. לכך הנכון שלא אמר רב עינא אלא במקום איסורא דרבנן פגון שיש עפר יתוח אלא שאינו מוכן או שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום דליכא אלא איסור טלטול דרבנן או עשיית גומא במלאכה שאינה צריכה לגופיה וקס"ד דאתי עשה דכיסוי הדם ודחי' איסורא דרבנן הכא בשבת וכדדחי לכל אדם בי"ט. ורבה ס"ל דלא דחי' דהעמידו חכמים דבריהם בזה יותר משום חומרא דשבת אי למיעבד היכיר' למילתא שלא התירו כלום אלא מפני פיקוח נפש וב"ד רשאין לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה לשום גזר וסייג. ...

24. ספר חתם סופר על מסכת חולין דף פד/ב

השוחט לחולה בשבת חייב לכסותו. פירש"י דכיון שניתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו נדחית לכל מצותה של שחיטה זו עכ"ל. ס"ל אפי' במלאכה דאורייתא כגון כתישה נמי ניתן לדחות וס"ל כבה"ג דלכן אין מברכין על הכיסוי עובר לעשייתן שהוא באמצע המצוה שהוא גמר מצות שחיטה. וכ' רשב"א במשמרת הבית שהסביר הרמב"ן טעמו מדתלי בשחיטה ראוייה דוקא ש"מ שהיא גמרה של שחיטה, ע"ש. וס"ל נמי כדאיתא במנחות ס"פ ר' ישמעאל דמשו"ה מקריבין אברים ופדרים בשבת ולא ממתנינים עד הלילה מוצאי שבת משום שכבר דחתה שחיטה את השבת שוב אמרינן חביבה מצוה בשעתה ומחללינן שבת בהקטרה ה"נ כיון שכבר דחתה שחיטה את השבת לצורך חולה דחינן גם בכיסוי שהוא גמר מצוה משום חביבה מצוה בשעתה. שוב מצאתי ס' זו בפלתי סי' כ"ח אדחייט י"ט ולא ממתנינן עד הלילה, ע"ש. ויש לעיין לפ"ז מאי פריך מר' יוסי דלמא ס"ל כר"מ דשחיטה שאינה ראוייה שמה שחיטה ולא תלי' כיסוי בשחיטה ור' עינא קאי להלכתא כר"ש, וי"ל: